

ATMINTIS | Visuomenė

Rugpjūčio 7 d.

BIRUTĖ CIPLIAUSKAITĖ: AISTRA KALBOMS IR MOKSLININKĖS GYVENIMAS

GABRIELĖ GEDO

1

Birutė Cipliauskaitė su kolegomis (antra iš kairės pirmoje eilėje). Nuotrauka iš Madisono universiteto „Institute for Research in the Humanities“ archyvo

„Dvidešimt dviejų kalbų išmanymas parodo svarbą, tikrą šios puikios ir nepamiršamos moters svarbą“, – taip baigiasi Ispanijos laikraščio „El país“ pranešimas, kad birželį mirė išėivijos lietuvė Birutė Cipliauskaitė.

B. Cipliauskaitė, pasaulinio lygio ispanų literatūros specialistė, gimė Kaune 1929 m. Su mama ir seserimis pabėgo į Vokietiją per Antrąjį pasaulinį karą. (Jos tėvas jau buvo miręs prieš metus, kai jai tebuvo 13 ar 14 metų.) Vokietijoje Cipliauskaitei teko dirbti ginklų fabrike iki pat karo pabaigos. Po karo mokėsi Tiubingeno lietuvių gimnazijoje, kurioje Alfonsas Nyka-Niliūnas buvo vienas iš jos mokytojų. Jis, kaip kiti Cipliauskaitės mokytojai, pastebėjo, kokia gabi mokinė ji buvo, ypač kalbų srityje. Paskui studijavo Tiubingeno vertėjų aukštojoje mokykloje, kur išmoko prancūzų kalbą. 1949 m. Cipliauskaitei teko

su seserimi keliauti į Kanadą, kur ji dirbo tarnaitė. Po vienerių metų, išmokusi anglų kalbą ir laimėjusi konkursą, tapo sekretore. Tuo metu ji taip pat tęsė savo studijas Monrealio universitete. Dar Lietuvoje Cipliauskaitei labai gerai sekėsi muzika, tad svarstė, ar ją ir studijuoti, bet pagaliau nutarė tęsti kalbų studijas. Vėliau, keliaudama po Prancūziją, užsuko į Ispaniją paklausti kelių paskaitų. Ten susižavėjo ispanų kalba, literatūra ir kultūra. Persikrausčius į JAV 1957 m., Cipliauskaitė parašė ir apgynė ispanų literatūros disertaciją tuometinių poetų vienišumo tema *Bryn Mawr College* ir pradėjo dėstyti ispanų literatūrą Madisono universitete, kuri tapo profesore („full professor“) ir pasiliko daugeliui metų. Po penkerių metų ji tapo pirmąja moterimi, kuriai buvo suteiktas universiteto prestižinis *John Bascom* įvertinimas. Skaitė paskaitas tiek kituose JAV universitetuose, tiek visame pasaulyje.

Nors daugiausia nagrinėjo ispanų literatūrą, Cipliauskaitė niekada neužmiršo savo lietuviškų šaknų. Ji vertė lietuviškus eilėraščius į ispanų ir prancūzų kalbas, kad daugiau pasaulio žmonių galėtų susipažinti su lietuvių literatūra. Taip pat vertė ispanų ir katalonų kalbomis parašytus kūrinius į lietuvių kalbą. Jai labai rūpėjo ir moterų pasiekimai, tad gilinosi į moterų rašytojų veiklą ir apie jas rašė. Rėmė studentus: kiekvienais metais sumokėdavo už Vytauto Didžiojo universiteto studento/ės ispanų kalbos kursus Ispanijoje ir įkūrė stipendiją Lietuvos istorijos doktorantūros studentams. Apskritai labai mėgo keliauti po pasaulį, vis mokėsi ir tobulėjo, vystė galvoseną.

Gerai išversti poeziją – tai vienas iš pačių sunkiausių vertėjo darbų. Cipliauskaitė pati aiškino, kad ypač sunku išversti lietuvių poeziją, nes joje daug subtilių aliuzijų ir stiliaus pasirinkimų, kuriuos suprasti reikia daug konteksto. Cipliauskaitė vis vien sėkmingai priėmė šį iššūkį, nes jai rūpėjo, kad nelietuviai susipažintų su lietuvių literatūros turtais. Sudarė Lietuvos poezijos rinkinį ispanų kalba „Voces en el silencio: Poesía lituana contemporánea“ („Balsai tyloje: dabartinė lietuvių poezija“). Kad ispaniškai kalbantiems skaitytojams būtų lengviau suprasti lietuvių literatūros raidą, Cipliauskaitė lygino kai kuriuos įvykius Lietuvos istorijoje ir jų įtaką lietuvių literatūros kryptims su panašiais istoriniais įvykiais ir literatūros kryptimis Ispanijoje. Ji taip pat aiškino skirtumus tarp poezijos, rašytos išėivijoje ir Sovietų Lietuvoje. Įžvelgė, kad tarp išėivijos rašytojų „iškyla rūpestis dėl žodžio išlikimo – tai yra bendras išėivių fenomenas“. Cipliauskaitės išversti eilėraščiai ispaniškai skaitantiesiems kantriai, išmintingai ir gražiai parodo žvilgsnį į Lietuvos literatūrą ir istoriją – į šalies iššūkius, kančias, kalbos grožį. Galiausiai, pačios Cipliauskaitės žodžiais, lietuviams „rašymas simbolizuoja išsigelbėjimo būdą – nėra tik kažkoks žaidimas“.

Žinoma, Ciplijauskaitės darbai susiję ne vien tik su vertimu. Ji taip pat rašė akademinės knygas ispanų kalba įvairiomis temomis. Knygoje „La novela femenina contemporánea (1970–1985): hacia una tipología de la narración en la primera persona“ („Modernus moteriškas romanas (1970–1985): apie pasakojimo pirmuoju asmeniu tipologiją“) ji bando išsiaiškinti ir analizuoti, ar iš tikrųjų yra kažkokia moterų literatūra, ir kokia ji yra. Ciplijauskaitė aiškina, kad „galų gale, mano pirmas tikslas buvo tyrinėti, kaip buvo sukurtas *naujas* rašymas – moterų literatūra, sąmoningai moters rašyta (bet kurios dėmesio centras nebūtinai feministinis)“. Knygoje, naudodama įvairius tekstus, tyrinėja moterų literatūros evoliuciją. Ji neprieina prie tikslios išvados, nes, Ciplijauskaitės nuomone, labai sunku tokį žanrą apibrėžti. Ji teigia, kad „moterų literatūros sritis apima tai, prie ko nelengva priskirti reikšmes, nelengva aiškinti“.

Tokia buvo Ciplijauskaitė – nuostabi moteris. Būdama ketverių, pati išmoko skaityti, iš kitos pusės stebėdama ant stalo padėtus sesers namų darbus. Profesinėje srityje jai teko dirbti sunkiau, nes buvo ir moteris, ir užsienietė, bet ji buvo apdovanota Ispanijos prestižine Alfonso X Išmintingojo premija („Encomienda de Alfonso X el Sabio“). O gal tinkamiausius paskutinius žodžius rasime Henriko Nagio eilėraštyje, kurį Ciplijauskaitė išvertė į ispanų kalbą:

Leisk žodžiams augt.

Tegul sotina

ir juos, kaip medį ir želmenį,

neišmatuojami gelmenys...

Leisk žodžiui nokti.

Tylėk –

ir lauk.

Teksto autorė Gabrielė Gedo studijuoja ispanų kalbą ir literatūrą Williams College (JAV). Šią vasarą stažuojasi Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje pagal LISS (Lietuvių išėivijos studentų stažuotė) programą.

Bernardinai.lt